Навчальний посібник з української як іноземної як засіб формування граматичних навичок та мовленнєвих умінь

Малихіна Ю.О.

ст. викл. кафедри філології та лінгводидактики
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
м. Харків, Україна
e-mail: yukhno_yu@ukr.net

Провідним компонентом структури підручника з української як іноземної є система вправ, метою яких є практичне оволодіння мовою. Вона спрямована на засвоєння певних дій із мовленнєвим матеріалом, які необхідні для розуміння і вираження думок іноземною мовою.

Відомо, що головна проблема у навчанні граматичних умінь і навичок полягає не в запам'ятовуванні окремих фактів, а в оволодінні діями над ними. Тому основна задача граматичних вправ полягає у тому, щоб забезпечити оволодіння студентами діями з граматичним матеріалом, як у рецептивному, так і в репродуктивному плані.

Граматичні вправи повинні відповідати основним вимогам:

- навчити студентів працювати з граматичним матеріалом;

- мати комунікативну спрямованість;

- враховувати поетапність формування граматичних навичок (вправи повинні розміщуватися у послідовності від простих до більш складних);

- активізувати розумову діяльність студентів;

- вміщувати різноманітні завдання.

Звісно, навичка, вироблена на свідомому рівні, відрізняється особливою міцністю та гнучкістю. Тому необхідно всіляко сприяти тому, щоб студент добре усвідомив особливості мовного матеріалу, що опрацьовується. У зв'язку з цим характерною рисою мовних вправ має бути багаторазове пред'явлення мовленнєвого зразка та різноманітність типів та видів вправ.

З метою формування граматичних навичок та мовленнєвих умінь під час вивчення української мови як іноземної (УМІ) на кафедрі філології та

лінгводидактики ХНАДУ було створено навчально-методичний посібник «Вправи з української мови». Посібник призначений для навчання української мови іноземних студентів, які володіють мовою в обсязі вступного фонетичного курсу.

Матеріали посібника скоординовані з навчальною програмою і планом з дисципліни «Українська мова як іноземна» довузівського етапу навчання (початковий рівень А1).

Посібник складається з дев'яти модулів, які містять матеріал, що зазвичай викликає певні труднощі засвоєння в іноземних студентів. Перші шість модулів орієнтовані на вивчення системи українських відмінків у формі однини. Матеріал пропонується у послідовності, загальноприйнятій у методиці викладання УМІ. Останні три модулі презентують такі граматичні теми: «Вираження часових відношень», «Категорія виду дієслова», «Дієслова руху».

Будова кожного модуля визначається принципом поетапного вивчення граматики: від спостереження граматичних форм у мовленні, через пізнання механізму їх утворення і вживання у структурі речення та висловлювання до самостійного використання у мовленні. Кожен модуль посібника має єдину схему розташування навчального матеріалу і демонструє мовленнєві зразки, граматичні таблиці та коментар, список дієслів, з якими необхідно вживати певний відмінок (дієслівне керування), мовні і мовленнєві завдання. У кінці кожної теми граматичний матеріал закріплюється роботою з текстом. Така схема розташування матеріалу є характерною для кожного модуля.

Граматичний матеріал у посібнику подається цілісно, в системі, що дозволяє викладачеві або студенту на власний розсуд обирати необхідне, враховуючи цілі навчання, рівень підготовки та умови навчання у кожному конкретному випадку. Така організація матеріалу сприяє індивідуалізації навчання і розширює можливості для самостійної роботи студентів.

Система вправ будується з урахуванням поетапного формування граматичних навичок. Труднощі у вправах зростають у межах кожної

граматичної теми. Вправи містять нейтральну лексику загальнолітературної мови, що дозволяє використовувати посібник у роботі зі студентами різних профілів навчання.

Основними етапами роботи над граматичним матеріалом є ознайомлення, первинне закріплення і розвиток навиків та вмінь використання граматики в усному та писемному мовленні. Під час навчання граматики необхідно враховувати кожен з цих етапів. Ґрунтуючись на цьому, всі вправи для формування граматичних навичок можна відповідно розділити на **тренувальні** та **вправи, спрямовані на розвиток навичок і вмінь використання граматики**.

Пропонуємо більш детально розглянути кожен вид.

Тренувальні вправи. Засвоєння граматичного матеріалу відбувається під час виконання тренувальних вправ. Мета таких вправ – формування у студентів навичок точного відтворення граматичного явища, що вивчається, у типових для його функціонування мовленнєвих ситуаціях, а також розвиток їх гнучкості завдяки варіюванню умов спілкування. Тобто тренування повинно допомогти розширити діапазон вживання даного граматичного явища. Тренування – відповідальний етап у засвоєнні граматичного матеріалу. У ньому поєднуються формальні вправи, спрямовані на створення стереотипів форми, і умовно-мовленнєві, що підводять студентів до власного висловлювання у зв’язку з певними задачами спілкування. Від встановлення правильного співвідношення між ними залежить успіх засвоєння. Тренувальні вправи необхідно вибудувати таким чином, щоб студенти, виконуючи їх, розуміли необхідність даного граматичного явища у певній тематичній ситуації.

Вправи, спрямовані на розвиток навичок і вмінь використання граматики.

У методиці виділяють такі основні типи вправ, спрямованих на розвиток навичок і вмінь використання граматики: імітаційні, підстановчі, трансформаційні.

Імітаційні вправи. Імітаційні вправи базуються на повторенні форм за зразком. Граматична структура в них задана, її необхідно повторювати без змін.

Настанови до цього типу вправ можуть бути такими: *«Прочитайте діалог і підкресліть форми місцевого відмінка. Вивчіть діалог напам'ять і розкажіть на уроці разом з другом.»* [1, с. 19]; *«Читайте речення. Зверніть увагу на керування дієслів вивчати, учити (вчити), учитися (вчитися), навчатися.»* [1, с. 32]; *«Дайте стверджувальну відповідь на питання.» (Зразок: Ви бачили сьогодні Андр**ія**? Так, ми бачили сьогодні Андр**ія**.)* [1, с. 34]; *«Перепишіть текст і підкресліть дієслова та форми знахідного відмінка.»* [1, с. 54]; *«Прочитайте текст. Напишіть його в зошиті і підкресліть словосполучення «дієслово + форма давального відмінка». Визначте рід підкреслених іменників і графічно покажіть залежність закінчень.»* [1, с. 106-107]; *«Напишіть у зошиті наступні речення. Зверніть увагу на вживання дієслів НДВ і ДВ у теперішньому, минулому і майбутньому часі.»* [1, с. 154] та ін.

Підстановчі вправи. Підстановчі вправи використовуються для закріплення граматичного матеріалу, автоматизації вживання граматичної структури в аналогічних ситуаціях. Під час виконання таких вправ засвоюються всі граматичні форми даної теми завдяки різноманітним трансформаціям.

Настанови до цього типу вправ можуть бути такими: *«Замість крапок вставте в потрібній формі словосполучення, подані у дужках.» (Зразок: Він любить ... (ця італійська кава). – Він любить цю італійську каву.)* [1, с. 41]; *«Складіть мікротексти за зразком.» (Зразок: Кінотеатр/ дивитися/ комедія. – Я був у кінотеатрі. Там я дивився кінокомедію.)* [1, с. 31]; *«Відповідайте на питання, вживаючи подані в дужках прикметники та іменники у формі місцевого відмінка. (Зразок: Де ви вечеряєте? (китайський ресторан) – Ми вечеряємо в китайському ресторані.)* [1, с. 21]; *«Відповідайте на питання, вживаючи подані в дужках словосполучення у формі орудного відмінка.» (Зразок: З ким розмовляв викладач? (цей студент) – Викладач розмовляв **з ц*им***

*студент**ом**.)* [1, с. 130]; *«Прочитайте текст. Напишіть аналогічний текст про вашого нового друга або подругу. Розкажіть цей текст.»* [1, с. 18] та ін.

Трансформаційні вправи.

Трансформаційні вправи дають можливість формувати навики комбінування, заміни, скорочення або розширення заданих граматичних структур у мовленні. У таких вправах метод тренування переплітається з методом застосування засвоєного граматичного матеріалу в мовленні.

Настанови до цього типу вправ можуть бути такими: *«Відповідайте на запитання, використовуючи дану інформацію.» (Зразок: Аліна любить біологію. Чим цікавиться Аліна? – Аліна цікавиться біологією.)* [1, с. 121]; *«Передайте інформацію іншими словами, використовуючи форми родового відмінка. » (Зразок: Із цього тексту я дізнався (дізналася), що батько Андрія – інженер авіаційн**ого** завод**у**.)* [1, с. 83]; *«Прокоментуйте відповідь архітектора, який розповідає про новий район міста. Як ви думаєте, чого не було в цьому районі раніше? Напишіть свою відповідь та підкресліть у ній форми родового відмінка.» (Зразок: Раніше у цьому мікрорайоні **не було** велик**ого** супермаркет**у**, … . Зараз у цьому районі ще **немає** … .)* [1, с. 82-83]; *«Прочитайте мікротексти. Перекажіть їх, використовуючи непряму мову.»* [1, с. 187] та ін.

Умовно-мовленнєві вправи. Умовно-мовленнєві вправи спрямовані на вироблення у студентів уміння мобілізувати засвоєний мовний матеріал з метою здійснення мовної комунікації. Такі вправи мають творчий характер і наближені до природного мовленнєвого акту.

Настанови до цього типу вправ можуть бути такими: *«Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання: Яка ця кімната? Охайна чи ні? А яка ваша кімната? Складіть аналогічний текст про свою кімнату та розкажіть його.» (у цьому допоможе перелік запитань, що подається нижче)*; *«Прочитайте діалог і підкресліть форми місцевого відмінка. Вивчіть діалог*

напам'ять і розкажіть на уроці разом з другом.» [1, с. 18-19]; «*Прочитайте текст про сім'ю Аюба. Знайдіть у тексті та підкресліть форми місцевого відмінка. Дайте відповіді на запитання (далі йде перелік запитань). Складіть аналогічний текст про свою сім'ю та розкажіть його»* [1, с. 26-27]; *«Напишіть, що любите робити ви і ваші нові друзі у вільний час. Якщо у вас є цікаві фотографії, зробіть фотоілюстрації до своєї розповіді»* [1, с. 54] та ін. Усі умовно-мовленнєві завдання передбачають використання щойно пройденого матеріалу, тобто направлені на його закріплення і застосування в мовленні.

Отже, для ефективного засвоєння навчального матеріалу, а також для його закріплення і подальшого використання студентами у мовленні необхідно використовувати комплекс вправ. Ґрунтуючись на етапах навчання ми виділили тренувальні вправи та вправи, спрямовані на розвиток навичок і вмінь використання граматики. Тренувальні вправи потрібно вводити після презентації нового навчального матеріалу. Мета таких вправ – формування у студентів навичок точного відтворення граматичного явища, що вивчається, у типових для його функціонування мовленнєвих ситуаціях, а також розвиток їх гнучкості завдяки варіюванню умов спілкування. Вправи, спрямовані на розвиток навичок і вмінь використання граматики, базуються на засвоєнні нового граматичного матеріалу в мовленні і пов’язані з розширенням комунікативної задачі.

Насамкінець зазначимо, що презентований посібник можна використовувати у комплексі з будь-яким навчальним підручником з української мови як іноземної для початкового етапу навчання. Він може бути корисний як для аудиторної роботи так і в процесі самостійної роботи в поза аудиторний час.

Апробація даних навчальних матеріалів у групах факультету підготовки іноземних громадян ХНАДУ продемонструвала їхню ефективність та доречність подальшого використання у навчальному процесі.

Література:
1. Малихіна Ю.О. Вправи з української мови. Частина 1: Навч.-методич. посібник для іноземців. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2022. 194 с.
2. Малихіна Ю.О. До питання створення посібника з навчання граматики української мови як іноземної для студентів початкового етапу навчання. *Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти: збірник наукових статей за матеріалами XVII Міжнародної науково-практичної конференції (20-21 жовтня 2022 р.*). – Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2022. С.66-72.
3. Ушакова Н. І. Принципи структурування змісту сучасного підручника з мови навчання для освітніх мігрантів. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі*. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. 2017. Вип. 30. С. 142-155.

Особливості інтенсивного курсу української мови для іноземних студентів підготовчого відділення, які навчаються англійською мовою

Опришко Н.О.

к.філол. н., доцент, завідувач кафедри філології та лінгводидактики
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
м.Харків, Україна
e-mail: nataopryshko21.11@gmail.com

Robert Rodrigues

Texas A&M University-Commerce
Texas, US
e-mail: Robert.Rodriguez@tamuc.edu

Навчання на підготовчому відділенні – це складний процес інтенсивної соціальної адаптації іноземних студентів на різних рівнях. Окрім мовних, психологічних, культурних, комунікативних, кліматичних, фізіологічних аспектів, цей процес ускладнюється необхідністю опановувати дві абсолютно різні мови. Йдеться про мову навчання – англійську (яка не є рідною для студентів, хоча більшість із них має вже певне уявлення про неї або ж навіть має змогу висловлюватися більш-менш вільно на побутові теми) й українську, хоча б мінімальний рівень володіння якою (такий собі survival Ukrainian) необхідний для співіснування з місцевими мешканцями. Це викликає в